

מי ינחמך?

כיצד מנחמים אבלים

(1) רמב"ם פירוש המשניות - מסכת פאה פרק א משנה א

וגמילות חסדים, הוא שם נופל על שני ענינים מן המצות, האחד שיעזור האדם לישראל בממונו כגון צדקה ופדיון שבוים, והשני שיעזור אותו בגופו כגון ניחום אבלים, וללוות את המתים, ולבוא לחופת חתנים, ודומה לזה

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שעוסעף א

אין המנחמים רשאים לפתוח, עד שיפתח האבל תחלה. והאבל מיסב בראש, וכיון שנענע האבל בראשו, בענין שנראה שפוטר את המנחמים, אינם רשאים לישב אצלו. (אין אבל או חולה חייבים לעמוד, אפילו מפני נשיא) (פ' א"מ).

סעיף ב

הבא לכבד את חבריו ולקום מפניו, אומר לו: שב, אלא א"כ הוא אבל או חולה, דמשמע: שב באבלות שלך, שב בחולי שלך. הגה: לא יאמר אדם: לא נפרעתי כפי מעשי, או כיוצא בדברים אלו, שאל יפתח פיו לשטן (כן משמע בפרק מי שמתו ובהגהות אלפסי שם). ואל יאמר אדם לאבל: מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות, שזהו כגדוף, דמשמע הא אם אפשר לשנות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת הש"י מאהבה (נ"י פ' שור שנגח דמשמע כן בגמרא).

שולחן ערוך יורה דעה הלכות אבילות סימן שפה

המוצא את חבריו אבל בתוך ל' יום, מדבר עמו תנחומין ואינו שואל בשלומו. לאחר ל' יום, שואל בשלומו ואינו מדבר עמו תנחומים כדרכו, אלא מן הצד, שאינו מזכיר לו שם המת, אלא אומר לו: תנחם. מתה אשתו ונשא אחרת, אינו נכנס לביתו לדבר עמו תנחומין. מצאו בשוק, אומר לו: תנחם, בשפה רפה ובכובד ראש. אבל אם לא נשא אחרת, מדבר עמו תנחומין עד שיעברו ג' רגלים. ועל אביו ועל אמו מדבר עמו תנחומין כל י"ב חדש; לאחר י"ב חדש מדבר עמו מן הצד.

(1) כשמת בנו של רבן יוחנן בן זכאי נכנסו תלמידיו לנחמו.

נכנס רבי אליעזר וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אדה"ר היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין. ומניין שקבל עליו תנחומין שנא' (בראשית ד) וידע אדם עוד את אשתו אף אתה קבל תנחומין א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של אדה"ר.

נכנס ר' יהושע וא"ל רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל איוב היו לו בנים ובנות ומתו כולם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין אף אתה קבל תנחומין. ומניין שקבל איוב תנחומין שנא' (איוב א) ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרת לי צערו של איוב.

נכנס ר' יוסי וישב לפניו וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל אהרן היו לו שני בנים גדולים ומתו שניהם ביום אחד וקבל עליהם תנחומין שנאמר (ויקרא י) וידם אהרן אין שתיקה אלא תנחומין ואף אתה קבל תנחומין. א"ל לא די לי שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של אהרן.

נכנס ר"ש וא"ל רבי רצונך אומר דבר אחד לפניך א"ל אמור. א"ל דוד המלך היה לו בן ומת וקבל עליו תנחומין ואף אתה קבל תנחומין ומניין שקבל דוד תנחומין שנא' (ש"ב יב) וינחם דוד את בת שבע אשתו ויבא אליה וישכב עמה ותלד בן ויקרא את שמו שלמה אף אתה רבי קבל תנחומין. א"ל לא די שאני מצטער בעצמי אלא שהזכרתני צערו של דוד המלך.

נכנס ר"א בן [עזריה] ערך. כיון שראהו אמר לשמשו טול לפני כלי ולך אחרי לבית המרחץ לפי שאדם גדול הוא ואינו יכול לעמוד בו נכנס וישב לפניו ואמר לו אמשול לך משל למה"ד לאדם שהפקיד אצלו המלך פקדון בכל יום ויום היה

בוכה וצועק ואומר אוי לי אימתי אצא מן הפקדון הזה בשלום אף אתה רבי היה לך בן קרא תורה מקרא נביאים וכתובים משנה הלכות ואגדות ונפטר מן העולם בלא חטא [ויש לך לקבל עליך תנחומים כשחזרת פקדונך שלם] א"ל ר' אלעזר בני נחמתני כדרך שבני אדם מנחמין.

(1) תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף כא/ב

והתניא מעשה ומתו בניו של רבי עקיבא נכנסו כל ישראל והספידום הספד גדול בשעת פטירתן עמד רבי עקיבא על ספסל גדול ואמר אחינו בית ישראל שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם ואם בשביל עקיבא באתם הרי כמה עקיבא בשוק אלא כך אמרתם תורת אלהיו בלבו וכל שכן ששכרם כפול לכו לבתיכם לשלום.

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

כא. קיום מצוות ניהום אבליים

הנה פשוט דהמצווה לנחם אבליים, אינו רק זה שמברכים אותו שהמקום ינחם אותו היינו שיתן לו חיזוק להתנחם. דבזה לבד אין האדם מתנחם ונעשה שקט ברוחו, שזהו עיקר התנחומין שחייבה תורה. אלא כדמצינו בחברי דאיוב שבאו אליו לנחמו, שהרבו לדבר אליו, וכן אליהוא, והקב"ה בעצמו, עד שנשקט רוחו עליו. ואיכא במו"ק דף כ"ח ע"ב, א"ר יוחנן אין מנחמין רשאים לומר דבר עד שיפתח אבל, שנאמר אחרי כן פתח איוב את פיהו, והדר ויען אליפו התימני. שלא שייך זה לענין אמירת המקום ינחם אותך, שברכה זו שייך אף כשאין האבל אומר כלום. וכשעומדין בשורה, אומרים להם המנחמים תנחמו מן השמים, בלא אמירת האבל שום דבר. אך שם אפשר לומר דעמידת אבליים במקום שעושים השורה לנחם, הוא כהתחלה בדיבור. וכן אפשר לומר גם במדות פ"ב מ"ב, דמי שאירעו דבר מקיף לשמאל, שואלין אותו מה לך מקיף לשמאל, ומשיב שאני אבל, ואומרים לו השוכן בבית הזה ינחמך, הוא כהתחלת דברים מצד האבל בזה שהשיב שאני אבל, אף שאין כוונתו לזה שישבו לו. אבל יותר מסתבר לומר דאין זה התחלת דברים מהאבל, אלא דלתנחומים אלו שמברכו שהמקום ינחמהו וא"ל לומר יותר, כמו בזמן השורה ובעזרה, וכן במנהג שקודם מזמור שיר ליום השבת נכנסין האבליים לביהמ"ד ומקיפין, ואומרים להם הקהל המקום ינחם אותך, אין צורך להתחלה דאבל, משום שאין זה חיוב התנחומין ממש, שהוא להשקיט את רוחו, שאינו יוצא בזה אלא בשיבה לדבר עמו.

עכ"פ משמע שאמירת המנחמים המקום ינחם אותך, הוא רק גמר דברים של המנחמים להאבל. שלכן בזמן שלא שייך ממש ענין התנחומין, שהוא כשעומדים בשורה תיכף אחר הקבורה, שאין שם מקום הישיבה להאבליים, וגם עיפיים ויגעיים עדיין מעניין הקבורה וכבוד המת, בהספדים וכדומה, הנהיגו רק לעשות מקצת מעשה התנחומין. וכן כשבאו לביהמ"ד קודם מזמור שיר ליום השבת, שאין כאן המקום לישיבת אבלות וגם לא הזמן לזה, הנהיגו לעשות הפחות שבתנחומים שאפשר. וכן הוא גם בעזרה, חייבו לנחם לכל הפחות במקצת תנחומין שאפשר. ולכן נוהגין זה אנשים שבאו לקיים מצוות תנחומין ממש, שיושבין ומתעכבין שם איזה זמן, ושמעו ודברו דברי תנחומין ממש, שבגמר דברים, כשכבר קיים מצוות התנחומין, לגמור בברכה זו שהמקום ינחם אותך, בשעה שפורש מבית האבליים לילך לביתו. שהרי התירו לומר ברכה זו להעם במקום תנחומים, בכל מקום שאירע להיות זמן קצר עם האבל. שלכן פורשין מן האבל בברכה זו. וכיוון שהוא פרישה, לא שייך לומר זה כל כך כשעדיין הוא יושב, אלא כשכבר עמד לילך מבית האבל לביתו, שניכר שהוא פורש שם לילך מבית האבל. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ה סימן כ

ניהום אבליים פשוט שליכא בט"ב עד חצות, כיוון דאין לדבר אז דברי תנחומין. אך אם מוכרח לצאת מן העיר אחר חצות, ולא יהיה בעיר עד אחר ימי האבילות, מסתבר שצריך לילך להאבל אף בלילה, וקודם חצות ביום. כי זה שבא להאבל שיודע האבל שבא לנחמו, איכא בזה ג"כ מצווה דניהום אבליים אף שלא יאמר דברי תנחומין, ולכן עליו לקיים מה שאפשר. ומה שנוהגין לומר המקום ינחם אותך בתוך שאר אבלי ציון וירושלים, יכול לומר אף בט"ב קודם חצות, כן גלענ"ד.